

ZÁPASÍCÍ UKRAJINA

ZPRÁVA O STAVU ZEMĚ A LIDÍ

MIŘEJOVSKÝ MAXOVÁ STOMATOVÁ ŘÁPEK
PAPADOPULOS HÖNIG SZÁNTÓ (ED.)

ZÁPASÍCÍ UKRAJINA

David Miřejovský, Barbora Maxová,
Darja Stomatová, Jan Řápek,
Andreas Papadopoulos, Vojtěch Hönig

ZÁPASÍCI UKRAJINA

Zpráva o stavu země a lidí

Editor Jakub Szántó

Argo
Edice ČT

© Argo, 2024

Česká televize, 2024

Copyright © David Miřejovský, Barbora Maxová, Darja Stomatová,
Jan Řápek, Andreas Papadopoulos, Vojtěch Hönig, 2024

Photographs © Vojtěch Hönig, 2024

Introduction © Michal Kubal, 2024

ISBN 978-80-257-4403-1 (Argo, váz.)

ISBN 978-80-7404-385-7 (Česká televize, váz.)

ISBN 978-80-257-4481-9 (Argo, e-kniha)

Úvod

Válka nemá ženskou tvář, napsala běloruská spisovatelka Svjatlana Aleksijevičová ve své knize o účastnících bojů na východní frontě druhé světové války. Vzpomněl jsem si na tu knihu i na její titul. Ukrajina si zrovna připomínala první výročí zahájení plnohodnotné ruské invaze a mně z těch dnů zůstaly v hlavě hned dvě ženské tváře. A v nich všechno utrpení i naděje největšího ozbrojeného konfliktu, jaký Evropa zažila v posledních pětasedmdesáti letech.

Jejich manžele jsem potkal hned na začátku války. Každý z nich hrál úplně jinou roli, oba se ale z plných sil snažili, aby Ukrajina i dál úspěšně čelila mnohem většímu nepříteli s armádou, která šířila zvěsti o své neporazitelnosti.

Volodymyr Zelenskyj se stal symbolem odvážného boje své země proti brutální agresi, vzdoru proti krutému nepříteli terorizujícímu menšího souseda. Sergeje jsme potkali na začátku války pár kilometrů od Kyjeva. Byl jedním z mnoha dobrovolníků, kteří se přihlásili do jednotek domobrany. Stál na kontrolním stanovišti u své vsi a společně jsme poslouchali dunění ruského dělostřelectva pár kilometrů od nás. Rodinu poslal do bezpečí. Žena se třemi dětmi našla útočiště v Česku.

Po roce jsem se díval do tváří jejich žen. Julii jsme potkali na kyjevském nádraží u vlaku z Prahy. Bylo to teprve podruhé za celý rok, co se se Sergejem viděli. Olena na Ukrajině zůstala, stejně jako její manžel, prezident. Ale i jejich rodina byla rozdělená, poznamenaná válkou jako celá země. Viděli jsme se v prezidentském paláci v místech, kde se jenom pár hodin před

zahájením ruské invaze Volodymyr Zelenskyj obracel v ruštině na obyvatele sousední země a zrazoval je od zahájení útoku. To bylo naposledy, co promluvil rusky.

S Olenou Zelenskou jsme mluvili o prvních chvílích války i celém roce poté. Stačilo pár minut a elegantní zevnějšek ženy naproti mně začal přebíjet výraz v jejích hnědozelených očích – smutek ze stále nových strašlivých zpráv přicházejících z mnoha koutů její vlasti, únava matky plnící oficiální roli a zároveň nesoucí veškerou tíhu za každodenní fungování rodiny. První dáma Ukrajiny bojující za svou vlast, a Olena Zelenská snažící se uchránit pro sebe a své nejbližší aspoň střípky toho, co bylo před touhle válkou.

„Držíme se. Prožili jsme rok, který byl mimořádně složitý, mimořádně těžký. Myslím, že to byl nejsložitější rok mého života,“ reagovala na mou první otázku – nejobyčejnější ze všech: Jak se máte? „Ráno se vstává špatně, když večer nemůžete usnout. Usnout není jednoduché, protože dostáváte různé zprávy, sledujete dění okolo. Je to otázka vnitřní sebekázně a víry ve vítězství. To pomáhá. Podporu také dodává práce a to, že musíte konat. Zvednout se a jít. Díky tomu máte sílu ráno se probudit.“

Dlouho jsme s jejím týmem ladili okruhy otázek, opakovaně se snažili najít témata, která v jiných rozhovorech ještě neprobírala. Teď jsem seděl proti ní a desky s připravenými tématy odložil. Občas se to stává. Z dlouho chystaného interview se stala rozmluva dvou lidí, kteří tuhle válku poznali zblízka, zažili chvíle, kdy se na dálku loučili s nejbližšími, viděli nepopsatelnou a nepřenositelnou bolest: „Poslouchám vás a napadá mě jedna otázka – zbyla ve vašem životě nějaká radost? Zažíváte ještě okamžiky štěstí?“

„Dá se to třeba přirovnat ke stavu, kdy člověk zápasil s těžkou nemocí a uzdravil se. Pak si více vážíte obyčejných věcí a žijete rychleji. Zdá se mi, že všichni teď zažíváme právě takové emoce. Vážíme si toho, že máme jeden druhého. V prvních měsících války jsem se několikrát v myšlenkách rozloučila se svými přáteli.

Myslela jsem si, že už je nikdy neuvidím. Ale nyní po tom všem je mám ráda o to víc, protože jsme se znovu setkali a jsme spolu. Je to neuvěřitelné. Občas třeba jen pohladit kočku je tak silná emoce, že kvůli ní stojí za to ten den prožít.“

Když se vypnuly kamery, ještě dlouho jsme si povídali – o svých rodinách, o tom, jak jsme prožívali první týdny ruské agrese, o osudech lidí, které jsme na Ukrajině potkali. Zajímaly ji i fotky ze setkání, u kterého jsme byli den předtím. U setkání další z mnoha rozdělených rodin dnešní Ukrajiny, Sergeje a Julie.

Jejich příběh ilustroval, co všechno se na Ukrajině za první rok války změnilo. Sergej byl pořád na frontě. Teď už ale nehájil vlastní dům, ale bojoval na východě o území obsazená ruskými agresory. A kyjevské nádraží, kde jsme se zase po dlouhých měsících viděli, už nebylo místem srdceryvných loučení, ale emotivních shledání rodin rozdělených válkou a tisícikilometrovými vzdálenostmi.

Když se otevřely dveře vlaku z Česka, otevřely se s nimi i brány emocí – dlouhé objetí s manželkou Julií, slzy v očích obou, plyšák pro malou dceru a první dárek, který mu přinesla ona – obrázek, jak táta bojuje proti ruským okupantům. Na jedné straně voják s puškou a psem, nad jeho hlavou svítící slunce, bílé obláčky, vedle něj klas obilí. Za tlustou čarou šedivo a výbuchy: „Tady je táta a jeho pes Čert. A tady je Rusko,“ popisovala hrdě malá Máša.

Dětské vidění konfliktu, který v té době už rok měnil jejich zemi, uspořádání Evropy i rozložení sil na celém světě. V České televizi jsme jejich osudy sledovali od začátku války po celý rok. A stejně tak jsme mapovali i rok, který přišel poté. Druhých dvanáct měsíců, jež přinesly Ukrajině i všem jejím podporovatelům horskou dráhu emocí – naději, že by letní protiofenziva mohla přinést další osvobozená území, zklamání z toho, jak nakonec dopadla. Neustálé přesvědčování mocných napříč západním světem, že Ukrajina krvácí nejenom za svou holou existenci, ale i za celý Západ, aby nemuseli za čas přinášet oběti i obyvatelé dalších zemí, kteří dnes frontové dění sledují jenom na dálku.

Debaty o tom, jaké zbraně obráncům dát, kolik tanků, obrněných transportérů, letadel a munice poslat. Hádky, že pomoc Kyjevu je v životním zájmu darujících států, a ne umělým prodlužováním války na úkor dávno možného míru. Diskuse o tom, jak obyvatelé západních zemí přesvědčit, že Ukrajinci jsou ti jediní, kteří by mohli být z této války unavení, a že nejsou unavení především proto, že si to prostě nemůžou dovolit – v tomto konfliktu bojují o bytí a nebytí svého státu, jazyka a národa.

Z toho druhého roku mi v hlavě zůstalo hodně obrazů – ty, které jsem viděl na vlastní oči, a ty z reportáží kolegů z České televize. Dva za všechny. Duben, podzemní kryt kyjevského hotelu a v něm desítky lidí hledajících v dubnu útočiště během dalšího leteckého poplachu. Mezi nimi dvě postavy, které by člověk na první pohled mohl přehlédnout, nebýt ochranky a delegace kolem nich: český prezident Petr Pavel a slovenská prezidentka Zuzana Čaputová. Nejvyšší představitelé dvou sousedních zemí zažívající na vlastní kůži každodenní realitu obyvatel bránící se Ukrajině.

A druhý obraz: auto reportérského týmu České televize poničené ruským sebevražedným dronem. Fotky, které mi pár minut po útoku ruských vojáků poslala naše zpravodajka Darja Stomatová s kameramanem Martinem Boubínem – stovky drobných střepin zasekaných v kapotě i oknech auta. Sevřený žaludek, jak málo chybělo, a škoda na autě by byla naší nejmenší starostí. Připomínka, že po skoro dvou letech není tahle válka o nic míň nebezpečná, než byla v prvních hodinách a dnech. Že každá reportáž, kterou odvysíláme večer v televizi, stojí obrovské úsilí a nasazení životů našich reportérů a kameramanů, kteří na Ukrajině působí nepřetržitě od začátku války.

Popisují boj Ukrajiny za to, aby hranice Ruska z Mášina dětského obrázku byla tam, kde podle mezinárodního práva ležet má. Aby se naplnily touhy milionů žen a mužů na celé Ukrajině, že jejich děti budou vyrůstat ve svobodné zemi. Aby si každý mohl splnit sen, který si naplánoval na dobu, kdy na Ukrajině bude

mír – jako Olena Zelenská, původním povoláním scenáristka, která si už napsala v hlavě scénu spojenou s koncem téhle války.

„Sním o tom, že nasednu do auta a někam pojedu. Sama bez nikoho. A pojedu tak dlouho, jak budu chtít,“ popsala mi v našem rozhovoru. „V autě hraje hudba, kterou jsem sama vybrala, tak hlasitě, jak se mi to líbí. Pojedu dlouho, až se unavím. Pak zastavím u nějaké pěkné vyhlídky, nejraději na břehu Dněpru. Tam, kde nikdo není. Sednu si a budu plánovat další rok, dalších deset let, celý svůj život. A vše, co si naplánuju, se určitě splní.“

Sny, které jsou po dalším roce války tak daleko. Bez nich by ale zlo v tomhle konfliktu triumfovalo – bez ohledu na to, jak to všechno dopadne na bojišti.

Byl to rok plný obrátů a rok bojového patu. Rok, kdy skončily iluze a bojovalo se o zachování naděje. Rok s mnoha nejasnostmi a málo jistotami.

Jednou z nich je, že týmy České televize o všem klíčovém referují přímo z místa. Následující stránky jsou toho dokladem.

Michal Kubal

ZABÍT BOJOVÉHO DUCHA

David Miřejovský

„Vy máte postavu jako můj syn. Vyzkoušejte si prosím bundu,“ požádala mě menší žena. Měla nakrátko střižené světlé vlasy a mateřský pohled v ustaraných očích. Už nějakou chvíli si ve stejné uličce prohlížela mikiny, kalhoty a právě bundy. Zaznamenal jsem, že se na mě několikrát zkoumavě podívala, než se mě odhodlala oslovit. Paní byla o něco mladší než moje máma. Já zas musel být o pár let starší než její syn.

Ochotně jsem se nasoukal do tmavé flísové bundy s kapucí, kterou mi podala. „Je v ní teplo a dobře mi sedí,“ pochválil jsem její výběr. Zamysleně pokývala hlavou a rukou přejela po rukávu. Zkušeně ohodnotila látku, zip a podívala se, jestli mi není dlouhá, nebo naopak krátká. Úplně stejně se na mě dívala máma, když mi před lety vybírala oblek do tanečních. Tentokrát jsem se tvářil podstatně příjemněji.

„Bohdan slouží skoro od začátku invaze. Už jednou jsem mu takovou bundu kupovala. V zákopech ale nic dlouho nevydrží. Bez kvalitního oblečení tam zase nemůže být on,“ posteskla si starostlivě a šla se postavit do dlouhé fronty před kasu.

Armyshopů plných oblečení, nášivek, batohů a dalšího vybavení pro vojáky i příslušníky ostatních bezpečnostních složek jsou dnes plná snad všechna nákupní centra ve větších ukrajinských městech. V Charkově jsem takových obchodů na jednom patře prosklené budovy u staré tržnice napočítal hned pět. Záložní kalhoty před cestou k Bachmutu jsem si zašel koupit do toho, kde jsem viděl nejvíc vojáků. Uličkou u kasy se skoro nedalo projít, kolik jich tam právě bylo.

Muži, kteří byli v týlu na rotaci z fronty, se v krámu mísili s rodinami vojáků. Ty nejčastěji zastupovaly děti pobíhající kolem manželek nebo matek svých odvedených otců. Všeobecný chaos samozřejmě ještě umocňovaly. Během války je ale výskání dětí ozvěnou starých klidných časů, a nikdo je proto neokřikuje.

Výstroj a velká část ostatního vybavení, které dostávají povolání v armádě, nevydrží dlouho. V polních podmínkách se proto muži i ženy sloužící v ozbrojených silách většinou spoléhají na vlastní vybavení. Pravidelně za něj utratí část armádního platu sami, nebo právě prostřednictvím příbuzných.

„Kdybyste na něj náhodou narazil, moc ho ode mě pozdravujte!“ apelovala na mě Bohdanova máma. Tmavě modré kalhoty se spoustou kapes jsem si vybral rychle a postavil se za ní do fronty. Prohodili jsme díky tomu ještě několik vět. Dozvěděl jsem se, že klukovi je dvacet čtyři. Jednou už byl lehce zraněný a právě slouží na východní frontě. Nasadili ho do oblasti, kam jsme s kameramanem Vojtěchem Hönigem jeli natáčet.

Dvě armády

V Časiv Jaru, poslední větší obci před ruskou armádou v té chvíli dobývaným Bachmutem, jsme Bohdana nakonec nepotkali. Zato vojáků v jiné než fasované uniformě tam byla spousta. Potřebovali opravdu solidní oblečení. Redakčním autem jsme projížděli bahnem, které nám sahalo do poloviny kol. Dodnes nechápu, jak je možné, že jsme nezapadli. Známa rasputica, černé bahno vzniklé po delších deštích z úrodné ukrajinské půdy, se nedala nikudy objet. Jenom jsem sešlápl plynový pedál, kroutil volantem zprava doleva a auto snad i očima tlačil dopředu. Rozbláčená cesta vedla přímo mezi domky, které před mnoha měsíci opustili původní obyvatelé a do některých se později nastěhovali ukrajinští vojáci.

Mnozí majitelům posílali nájem. Skupina několika mužů nebo žen z jedné jednotky se dala dohromady a pronajala si za frontou dům. Bylo to pro ně nejen pohodlné, ale i bezpečné. Pět nebo šest

vojáků představovalo tak malý cíl, že na ně nepřítel neplýtlval drahou municí. Když jsem viděl vojáky oblečené v kvalitní a evidentně za vlastní peníze pořízené výstroji, nikdy jich nebylo na jednom místě víc než deset. Nástupy se odehrávaly v domech nebo aspoň pod přístřeškem, kde se v mírových časech grilovalo nebo štípalo dříví.

„Ruské drony nad námi létají pořád. Že je nevidíš a neslyšíš, nic neznamená. Oni nás pozorují neustále a hledají vhodné cíle. Naše aerorozvědka ostatně dělá to samé na jejich straně,“ upozornil mě velitel čtyř Oleh. Dal mi tím najevo, že se mám schovat k němu pod střechu. Z úkrytu jsem chvíli předtím vystoupil, protože si tam s Vojtou zapálili cigarety. Já přestal kouřit před pár lety a tabák mi od té doby nesnesitelně páchne. Pár kilometrů od fronty mi ale bylo jasné, že čichové vjemy jsou méně nebezpečné než granát vypuštěný z výšky několika stovek metrů. Poslušně jsem se zase schoval pod střechu z nenatřeného vlnitého plechu.

Oleh pokýval hlavou. Byl rád, že mi nemusí nic dlouze vysvětlovat. Jak později naznačil, ne všichni poblíž bojových pozic bývají tak chápaví: „Hlavně starší velitelé formovaní ještě sovětskou armádou si potrpí na formality. Nařizují nástupy všech mužů na otevřených prostranstvích každý den ve stejnou dobu. Hodně lidí tady docela rychle pochopilo, že to je pěkná hloupost. Právě na takové místo Rus hned začne střílet. Špatně taky je, když se sjede spousta lidí na jedno místo a všichni zaparkují přímo před domem, kde se koná porada.“

Oleh se v civilu živil jako pekař. Na vojně sice před dvaceti lety byl, ale prý se tam moc nenaučil. Rok po ruské invazi už se ale stal veteránem mnoha bojů a jako instruktor vedl výcvik branců. Spoustu věcí se naučil. Proto taky prodlužující se válku zatím přežil. Často přitom během rozhovoru naznačoval, že jeho zkušenosti byly vykoupeny prolitou krví spolubojovníků, kteří udělali chybu. „Já se vlastně jen pokouším neudělat stejnou hloupost jako někdo přede mnou,“ pokrčil rameny vysoký pekař a zašlápl dokouřenou cigaretu. Za chvíli se mi dýchalo podstatně lépe.